

ДИХОТОМІЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

© Леонова С.В., 2012

Розглядаються основні питання виявлення, обґрунтування, оцінювання міжнародних міграційних процесів та дослідження їх впливу на розвиток людського потенціалу України. Здійснюється класифікація міграційних мотивів, аналізуються позитивні наслідки міграції та досліджується їх вплив на розвиток людського потенціалу України, що виступає передумовою ведення відповідної політики на державному рівні, спрямованої на максимізацію користі від міжнародної міграції.

Ключові слова: міграція, людський потенціал, міграційні мотиви.

DICHOTOMY MIGRATION PROCESSES IN HUMAN DEVELOPMENT UKRAINE

© Leonova S.V., 2012

The main issue identification, study, evaluation of international migration and study the impact of migration on human development in Ukraine. Classification of migration motives, positive effects of migration are analyzed and studied their impact on human development of Ukraine, which is a prerequisite of appropriate policies at the national level, aimed at maximizing the benefits of international migration.

Key words: migration, human potential, migration motives.

Постановка проблеми. За останні кілька років відповідні установи, агенції та фонди, які працюють на міжнародному рівні, розширили спектр діяльності, пов'язаної з міжнародною міграцією. Уроки, винесені в процесі еволюції поглядів на політику стосовно міграції населення, а також створення правових актів з питань міграції і їх призначення, сприяють управлінню міжнародними міграційними процесами та їх впливом на розвиток країн. Аналіз основних проблем міжнародного обміну людським капіталом свідчить про істотну загрозу втрати Україною частки свого людського капіталу, а отже, зниження розвитку людського потенціалу.

На сучасному етапі глобалізації дедалі більше розширюється обмін людським капіталом на міждержавному рівні. Основними компонентами процесу міжнародного обміну людським капіталом є трудова міграція робочої сили (імміграція, еміграція, прихована міграція), отримання освіти за кордоном (обміни, стажування), виїзд з лікувально-оздоровчою метою. Міграційні процеси впливають на розвиток людського капіталу як позитивно, так і негативно, що має бути враховано під час формування державної політики у цій сфері.

Отже, міжнародний обмін людським капіталом спричиняє виникнення істотних проблем для нашої країни, серед яких доцільно виокремити такі:

- пряма втрата людського капіталу у процесі міжнародного обміну, пов'язана із зменшенням чисельності населення України, оскільки значна частина тих, хто бере участь у міжнародному обміні, не хоче повертатися на батьківщину;

- моральний аспект, пов'язаний з недоотриманням заробітчанами кваліфікованої медичної допомоги, ненормованим робочим днем, важкими побутовими умовами, позбавленням правового захисту. В Україні внаслідок трудової міграції розпадаються сім'ї, залишаються фактично без догляду діти та люди похилого віку;

- структурні деформації ринкових механізмів, викликані диспропорційним попитом на товари і послуги на внутрішньому ринку, насамперед у регіонах з великою часткою трудових

мігрантів, що за існуючої низької купівельної спроможності основної маси населення та нездатності найбільш вразливих верств виїхати за кордон на заробітки призводить до нерівномірного розподілу коштів та ще більшого розшарування суспільства;

- погіршення співвідношення між працездатним і непрацездатним населенням. Зменшується чисельність економічно активного населення працездатного віку, що призводить до глибоких деформацій у демографічній структурі, сфері зайнятості й освіти;

- формування нераціональної структури імміграції в Україні. В'їзд іммігрантів в нашу країну відбувається переважно з країн ризикової міграції (Туреччина, Китай, Іран). Серед основних категорій нелегальних мігрантів за громадянством основну кількість становлять громадяни Китаю – 25 %, Індії – 25 %, Пакистану – 7 %, Афганістану – 7 %, Іраку – 6 %. При цьому процес імміграції можна охарактеризувати як “імміграція без розвитку іммігрантів”;

- прихована (латентна) міграція, пов'язана з тим, що іноземні компанії, спільні підприємства використовують людський капітал нашої країни без адекватного здійснення інвестицій у нього. З усіх можливих інвестицій у людський капітал переважно здійснюються інвестиції в освіту та підвищення кваліфікації на робочому місці. Надається перевага специфічним, а не загальним інвестиціям у людський капітал, що стає причиною обмеження міжгалузевої та міжрегіональної мобільності трудових ресурсів, і унеможливорює структурну перебудову економіки;

- довготривалі стажування та контракти поступово переростають у право на постійне проживання, а в окремих випадках – і в отримання громадянства країни перебування. Цей факт породжує проблему “відпливу мізків” і стає причиною гальмування науково-технічного прогресу, що негативно впливає на належний стан безпеки нації [9].

Стихійні структурні зміни демонструють тенденції, прямо протилежні до тих, що необхідні для побудови конкурентоспроможної знаннємісткої економіки. Злам цих тенденцій, забезпечення прогресивних структурних змін вимагають значних зусиль з боку держави, які полягають у формуванні відповідної міграційної політики. Основою цієї політики має стати орієнтація на розвиток людського потенціалу і використання позитивного досвіду міжнародного обміну людським капіталом. У публікації проаналізовано та деталізовано чинники впливу міграційних процесів на розвиток людського потенціалу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 90 роках ХХ ст. Україна вперше за уся історію зіткнулася з новою для себе проблемою – масовим в'їздом на її територію громадян інших держав та виїздом за кордон власного населення. Сьогодні міграційні процеси в Україні є істотним чинником, який здійснює істотний вплив на соціально-економічну й політичну ситуацію в країні. Знаходження України в центрі Європи, на перехресті шляхів між Сходом та Заходом, Півднем і Північчю, Євразійським та Африканським континентами, поглиблення її участі в міжнародному розподілі праці дають підстави вважати, що міграційні процеси в Україні не тимчасове явище.

Термін “міграція” походить від лат. слова “migrate, migro” – переміщення, переселення. У науковій літературі [1–3] та у словниках найчастіше зустрічаються такі пояснення цього терміна:

- переселення, переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане із зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього;

- переміщення, переселення населення всередині країни або з однієї країни в іншу;

- соціально-економічний і демографічний процес, що являє собою сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями;

- переміщення людей через територіальні межі або інші території із зміною місця проживання назавжди або на тривалий період часу;

- переселення, переміщення населення всередині країни – внутрішні міграції населення, з однієї країни в іншу – зовнішні міграції населення: еміграція, імміграція;

- переміщення людей, пов'язане, як правило, із зміною місця проживання;

- переміщення людей, працівників пов'язане переважно із зміною місця проживання та місця роботи.

Міграція людей є процесом їх переселення з метою облаштування та працевлаштування [1].

Основні ознаки міграції населення – це:

- а) переміщення, переселення, пересування людей, тобто – процес;
- б) перетин в процесі пересування як державних, так і адміністративних меж територій;
- в) тимчасова або постійна зміна місця проживання або роботи;
- г) метою міграції є поліпшення соціально-економічного стану.

Враховуючи зазначені ознаки міграції та наведені вище точки зору, під міграцією слід розуміти переміщення людей між країнами, адміністративно-територіальними утвореннями, пов'язані з тимчасовою або постійною зміною проживання, роботи, укладу життя.

Міграційні процеси поділяються за територіальними та часовими ознаками. За територіальною ознакою міграції бувають внутрішні і зовнішні [1]. Зовнішні міграції – це різновиди переміщення або ж переселення, причому лише за обов'язкової умови ретельного врахування перетину адміністративних і територіальних кордонів, у тому числі й міждержавних чи транснаціональних. Внутрішньою міграцією є переміщення або переселення всередині того чи іншого ландшафтного регіону або ж соціального утворення, у межах яких здійснюється майже безперервна міграція матеріальних і людських ресурсів, природних та соціальних благ.

За часовою ознакою міграції бувають:

- а) постійними або безповоротними – це переміщення на постійне або довгострокове місце проживання,
- б) тимчасовими – переміщення на порівняно короткий час (від кількох місяців до кількох років);
- в) сезонними, які характеризуються щорічним переміщенням, пов'язаним з роботою; кочовими та маятниковими, особливістю яких є щоденні поїздки на роботу за межі місця проживання.

Аналізуючи результати офіційної презентації в Україні глобального звіту з людського розвитку [6] та результати проведення ПРООН прес-конференції на тему “Свобода та пересування: як міграція населення може стимулювати розвиток людського потенціалу в світі та Україні”, можна зробити висновок, що у світі, де майже мільярд людей (кожен сьомий житель планети) є мігрантами, міграційні процеси здатні збільшити людський потенціал як самих мігрантів та громад, які їх приймають, так і тих, хто залишився вдома .

“Міграція може бути позитивним явищем, що значно сприятиме подальшому розвитку людини, – вважає Хелен Кларк (Helen Clark), адміністратор Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН). – Але для того, щоб реалізувати свої переваги, вона повинна спиратися на сприятливе політичне підґрунтя”. Насправді, міграція може підвищити прибутки людини, розширити можливості отримання медичної допомоги та освіти. Але найважливіше – це можливість вирішувати на свій розсуд, де жити, – що є ключовим елементом свобод та прав людини, – зазначають автори звіту. Вони підкреслюють, що зниження бар'єрів та інших обмежень може принести вагомому користь для розвитку людського потенціалу (під яким мається на увазі здоров'я, фізичний стан, здатність до виживання, здібності, талант, досвід, рівень освіти, кваліфікації та можливість приносити дохід тощо).

Як невід'ємна частина Звіту за 2011 рік представлений останній рейтинг країн за Індексом розвитку людського потенціалу (ІРЛП). У розрахунках індексу використовуються три основні показники: ВВП на душу населення, очікувана тривалість життя при народженні, рівень освіченості населення. Рейтинг свідчить про те, що, незважаючи на прогрес, досягнутий за останні 25 років у багатьох сферах, нерівність та відмінності в добробуті людей у багатих та бідних країнах залишаються неприпустимо високими. Україна посіла 76 місце з 187 країн у рейтингу індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП) ООН за 2011 р. При цьому наша країна втратила сім позицій порівняно з торішнім рейтингом – тоді Україна була 69-ю. Тим не менше, 76-те місце за класифікацією ООН входить до групи країн з високим рівнем людського розвитку (48–94 місця). Як і багато інших показників, що вимагають міжнародного порівняння, ІРЛП публікується за датами не менш ніж через два роки після їх публікації національними статистичними службами. Отже, більша частина даних в таблицях останнього на цей момент звіту належить до 2009 р., і є відомості, що були у розпорядженні відділу підготовки звіту про розвиток людського потенціалу на 2011 р.

Укладачі рейтингу відзначили, що очікувана тривалість життя в Україні – 68,5 років, в середньому в нашій країні треба витратити 11,3 року на навчання, рівень життя оцінений в 6,175 тис. дол. на людину, рівень грамотності дорослого населення становить 99,7 %. Значення ІРЛП України за 2011 р. становить 0,729. За даними ООН, населення України в 2011 р. становить 45,2 млн. осіб, на 2030 р. прогнозується вже 40,5 млн. Міське населення становить 69,1 %, середній вік – 39,3 року. За індексом гендерної нерівності (0,335) Україна зайняла 57 місце з 146 країн. Перші два місця в ІРЛП займають Норвегія (0,943 пункта) і Австралія (0,929 пункта), на третю позицію вийшли Нідерланди. Попередній бронзовий призер – Нова Зеландія – опустився відразу на 5-те місце, пропустивши США. У десятку увійшли також Канада, Ірландія, Ліхтенштейн, Німеччина і Швеція. Ізраїль зайняв 17-те місце, Польща – 39-те. 65, 66, 68 – відповідно Білорусь, Росія і Казахстан. В оточенні України – Грузія (75) і Маврикій (77). Останні місця в індексі займають Нігер і Демократична Республіка Конго (0,286 пункта). В цьому році у рейтинг потрапили 187 країн. Лідерство в ІРЛП з 1990 по 2011 рр. займали усього чотири країни: по два рази Японія (1991 і 1993 рр.) і Ісландія (2007–2008 рр.), дев'ять разів Канада (1990, 1992, 1994–2000 рр.) і дев'ять разів Норвегія (2001–2006, 2009–2011 рр.).

Світова рецесія, яка перетворилася на кризу зайнятості, безумовно вплинула на світові міграційні процеси. Чисельність нових мігрантів скоротилася, а деякі країни призначення вживають заходів для того, щоб змусити мігрантів до повернення додому. До того ж саме тепер настав час радикальних змін у міграційній політиці держав. Виступаючи під час презентації звіту у Києві, Олів'є Адам – Координатор системи ООН та постійний представник Програми розвитку ООН в Україні – зазначив, що міграція – це процес, яким потрібно керувати, а не проблема, яку потрібно вирішувати. Всупереч поширеній думці, мігранти переважно сприяють зростанню виробництва та віддають більше, ніж отримують. Детальні дослідження показали, що імміграція, як правило, підвищує зайнятість в країнах та громадах, що приймають. Іммігранти не замінюють собою місцевих робітників на ринку праці та сприяють інвестиціям у нові підприємства та програми. Загалом частка мігрантів у споживанні державних фінансів – як на національному, так і на місцевому рівні – порівняно невелика. До того ж існує немало свідчень про зиск та переваги, які досягаються в інших областях, підвищення соціального різноманіття та потенціалу інновацій.

Формулювання цілей статті. Мета роботи – здійснити класифікацію міграційних мотивів, проаналізувати наслідки міграції як для країни-донора, так і для країни-реципієнта та дослідити їх вплив на розвиток людського потенціалу України.

Викладення основного матеріалу. Масова міграція робочої сили в Україні перетворилася на знакову характеристику 1990-х років. На початку праця мігрантів мала форму самозайнятості, так званої “човникової” торгівлі, коли люди везли невелику кількість товарів місцевого виробництва на продаж за кордон, потім купували іноземні товари і везли їх продавати в Україну. Польща, Угорщина, Туреччина та Китай становили основні напрями для такого роду торговців. Найуспішніші “човники” набували підприємницького досвіду і накопичували стартовий капітал для відкриття нового бізнесу. Типова стратегія сучасних мігрантів полягає у тому, щоб знайти тимчасову роботу за кордоном. Після того, як терміни їх домовленостей добігають кінця, вони переважно повертаються додому і залишаються там на деякий час. Більшість з них знову емігрують, зазвичай до країн попередньої міграції. Ця тенденція була підтверджена дослідженням Європейського фонду професійного навчання: більшість потенційних мігрантів та 75 % мігрантів, що повернулися назад до України після двох років, висловили намір залишитися за кордоном на кілька років або на менш тривалий період [2].

На перспективу тенденції міждержавної міграції населення посилюватимуться, хоча в останні два роки спостерігається певне гальмування міграційних процесів, спричинене кризою зайнятості, яка виникла як наслідок міжнародної економічної кризи [7].

Міграційні процеси характеризуються низкою кількісних показників. Найпоширенішим з них є сальдо міграції – різниця між кількістю осіб, що прибули на певну територію, і кількістю осіб, які вибули звідти за той самий проміжок часу. Сальдо міграції може бути позитивним (міграційний приріст) і негативним (міграційне скорочення).

Чисельність наявного населення в Україні на 1 січня 2012 р. становила 45633,6 тис. осіб. Упродовж 2011 р. чисельність населення зменшилася на 144,9 тис. осіб, що в розрахунку на 1000 наявного населення становило 3,1 особи. Водночас у восьми регіонах країни зафіксовано приріст населення: м. Київ, Закарпатська, Рівненська, Волинська, Київська, Чернівецька області, Севастополь та Івано-Франківська область (від 5,4 до 0,3 особи на 1000 наявного населення). Зменшення чисельності населення країни відбулося за рахунок природного скорочення – 162,0 тис. осіб, водночас зафіксовано міграційний приріст населення – 17,1 тис. осіб. Порівняно з 2010 р. обсяг природного скорочення зменшився на 38,5 тис. осіб, або з 4,4 до 3,5 особи в розрахунку на 1000 наявного населення. Природне скорочення спостерігалось у 22 регіонах країни, і тільки в м. Києві, Закарпатській, Рівненській, Волинській та Чернівецькій областях зареєстровано природний приріст населення (відповідно 5018, 3872, 3529, 778 і 89 осіб). Природний рух населення у 2011 р. характеризувався зростанням народжуваності та скороченням смертності. Залишається істотним перевищення кількості померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих припадало 76 народжених.

У 2011 р. у 12 регіонах країни зафіксовано міграційний приріст населення, в 15 регіонах – міграційне скорочення. Порівняльний аналіз розподілу мігрантів в Україні за потоками наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз розподілу мігрантів в Україні за потоками за 2010–2011 рр.

	Усього, тис.		2011 р.у % до 2010 р	На 1000 осіб	
	2011 р.	2010 р		2011 р	2010 р
Усі потоки міграції					
кількість прибулих	669,4	683,4	97,9	146,4	149,0
кількість вибулих	652,3	667,3	97,7	142,7	145,5
міграційний приріст (скорочення)	17,1	16,1	106,0	3,7	3,5
Внутрішня міграція					
кількість прибулих	637,7	652,6	97,7	139,5	142,3
кількість вибулих	637,7	652,6	97,7	139,5	142,3
міграційний приріст (скорочення)	x	x	x	x	x
Зовнішня міграція					
кількість прибулих	31,7	30,8	102,8	6,9	6,7
кількість вибулих	14,6	14,7	99,4	3,2	3,2
міграційний приріст (скорочення)	17,1	16,1	106,0	3,7	3,5

Джерело: дані Держкомстату України – експрес-випуск за 16.12.2011 р.

Майже половина прибулих в Україну зареєструвала своє місце проживання у п'яти регіонах: м. Києві, Одеській та Донецькій областях, Автономній Республіці Крим і Дніпропетровській області. Серед прибулих в Україну впродовж 2011 р. іммігранти з країн СНД становили 76,0 %, решта (24,0 %) – з інших країн. Серед вибулих з України 44,9 % виїхали до країн СНД і 55,1 % – до інших країн.

Індикатором сповільнення міграційних процесів в Україні виступає зниження темпів зростання показника “міграційний приріст населення” (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка міграційного приросту населення в Україні за 2004–2009 рр.

	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Міграційний приріст населення (осіб)	14245	16838	14879	13447	16133	17096

Джерело: узагальнено на основі даних [7].

Аналізуючи дані, наведені у табл. 1–2, можна зробити висновок, що хоча міграційний приріст по Україні є додатний, але спостерігається скорочення темпів цього приросту порівняно з 2010 р., пов'язане зі стабілізацією ситуації в країні, оскільки кількість прибулих мігрантів в Україну зросло з 30810 до 31684 осіб, а кількість вибулих знизилася з 14677 до 14588 осіб, що можна пов'язати як з покращанням економічного становища в Україні, так і зі скороченням пропозиції на ринку праці.

Взявши за основу чинники, які всебічно характеризують економічне становище країни і переривши систему чинників на наявність загальної мультиколінеарності за допомогою $\chi_{кр}^2$, на основі F-статистик було обрано незалежні, а саме: кількість безробітного населення, розмір середньомісячної заробітної плати та загальну суму витрат на фінансування інновацій, побудуємо багатofакторні моделі, які показують залежність кількості прибулих та кількості вибулих людей з України від вищезазначених чинників. Статистичні дані за період з 2002 по 2011 рр. наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Вихідні дані для побудови багатofакторних моделей

Роки	Кількість прибулих, тис. осіб. y_1	Кількість вибулих, тис. осіб. y_2	Кількість безробітного населення, тис. осіб. x_1	Середньомісячна заробітна плата, грн. x_2	Загальна сума витрат на фінансування інновацій, тис. грн. x_3
2002	42473	76264	2140,7	376	3013,8
2003	39489	63699	2008	462	3059,8
2004	38567	46182	1906,7	590	4534,6
2005	39580	34997	1600,8	806	5751,6
2006	44227	29982	1515	1041	6160
2007	46507	29669	1417,6	1351	10850,9
2008	37281	22402	1425,1	1806	11994,2
2009	32917	19470	1958,8	1906	7949,9
2010	30810	14677	1785,6	2239	8045,5
2011	31684	14588	1732,7	2633	6594,8

Джерело: узагальнено на основі даних [7].

Введемо такі умовні позначення. Нехай y_1 – кількість прибулих, тис. осіб; y_2 – кількість вибулих, тис. осіб; x_1 – кількість безробітного населення, тис. осіб; x_2 – середньомісячна заробітна плата, грн.; x_3 – загальна сума витрат на фінансування інновацій, тис. грн.

Використовуючи засоби MS Excel, а саме – функцію LINEST, отримали дві багатofакторні моделі: $y_1 = 62142,75 - 9,82x_1 - 6,62x_2 + 0,26x_3$, $y_2 = 5745,31 + 15x_1 - 20,75x_2 + 0,35x_3$, які показують залежність кількості прибулих в Україну від кількості безробітного населення, розміру середньомісячної заробітної плати та загальної суми витрат на фінансування інновацій.

Отже, бачимо, що на кількість прибулих в Україну y_1 має негативний вплив зростання кількості безробітного населення та зменшення розміру середньомісячної заробітної плати. Збільшення загальної суми витрат на фінансування інновацій впливає на кількість прибулих позитивно (виникає потреба у висококваліфікованих кадрах з-за кордону з метою передачі досвіду). Кількість вибулих з України залежить від кількості безробітного населення (зростання безробіття виступає стимулом до працевлаштування за кордоном) та суми витрат на фінансування інновацій (зростання кількості інновацій сприяє появі нових технологій і підвищенню автоматизації праці, що є причиною скорочення робочих місць і відповідно відтоку кадрів). Розмір середньомісячної заробітної плати, а саме – її зниження, позитивно впливає на кількість вибулих з України.

Побудовані економетричні моделі не завжди придатні для прогнозування наслідків міграційних

процесів, оскільки вони не враховують високодинамічні зміни в мотивації особистості щодо територіальних переміщень. Територіальні переміщення населення здійснюються у певному соціально-просторовому континуумі, кожна точку якого характеризує певний набір життєвих благ, можливостей працевлаштування, отримання або придбання житла, отримання освіти, змістовного дозвілля, спілкування, відпочинку; різні екологічні параметри, рівень політичної стабільності та особистої безпеки. Отже, можна припустити, що переміщення населення у просторі можливостей (стимулів), є самоорганізованим процесом суспільної поведінки індивідів, який скеровується системою зацікавлень. Просторова самоорганізація населення дістає вираження у вибіркового ставленні жителів до території їхнього проживання, з огляду на їх концентрацію в одних районах та розосередження в інших у результаті переміщення населення у просторі. Розміри чисельності населення (густота або динаміка) – інтегральний показник, який відображає вплив багатьох чинників, що реально притягають людей у той чи інший регіон. Тому чисельність (густоту чи динаміку) населення доцільно розглядати як індикатор привабливості цих районів для певних соціальних груп населення. Отже, просторова самоорганізація впливає на зацікавлення окремих індивідів, виступаючи чинниками міграційної мотивації.

Міграційна мотивація особистості, або міграційні мотиви – це психічний стан особистості, який спонукає її до досягнення особистих цілей економічного, соціального й психологічного характеру через зміну місця проживання. В такий спосіб можна зробити висновок, що міграційні мотиви спрямовані на розвиток людського потенціалу мігранта (рис. 2).

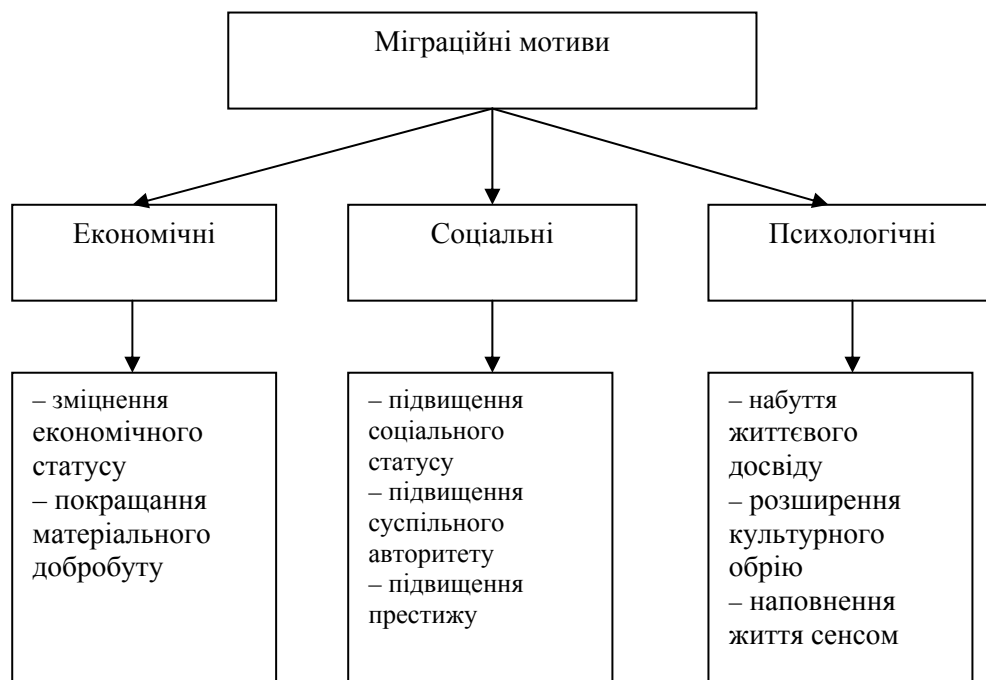

Рис. 2. Класифікація міграційних мотивів
Джерело: розроблено на основі [1].

Економічні міграційні мотиви пов'язані з прагненням індивіда зміцнити свій економічний статус та матеріальний добробут своєї сім'ї. Соціальні міграційні мотиви поєднані з бажанням потенційного мігранта підвищити свій соціальний статус, суспільний авторитет та престиж. Психологічні міграційні мотиви пов'язані з потребою потенційного мігранта у наповненні свого життя сенсом, у самоповазі, бажанні пізнати невідомі аспекти життя, набути нового життєвого досвіду, розширити свої культурні обрії. На формування міграційних мотивів впливають особистісні особливості потенційних переселенців, їхні інтереси, потреби, ціннісні орієнтації, прагнення та сподівання. Міграційні мотиви істотно відрізняються для осіб різної статі, віку, сімейного стану,

освіти, культурного потенціалу та стану здоров'я. Як і будь-яка форма міжнародних економічних відносин, міжнародна міграція робочої сили має як позитивні, так і негативні наслідки. Можливості отримання певного зиску від міграції значною мірою залежать від умов, за яких відбувається пересування населення. Фінансові витрати можуть бути порівняно високими; до того ж переїзд неминуче спричиняє невизначеність та розлучення з сім'єю. Обмеженість ресурсів, брак інформації, а також перешкоди на шляху до нового місця перебування часто стримують найбільш вразливі верстви населення. Дуже багато людей змінюють місце проживання внаслідок конфліктів, стихійних лих та економічних поневірянь. Деякі жінки опиняються у тенетах торговців людьми, втрачаючи значну частину своїх свобод та піддаючись фізичним погрозам.

Незважаючи на негативні наслідки, мобільність людей сприяє подальшому розвитку людського потенціалу [5]. Проаналізуємо позитивні наслідки міграції як для країни походження (України), так і для країни перебування (рис. 2):

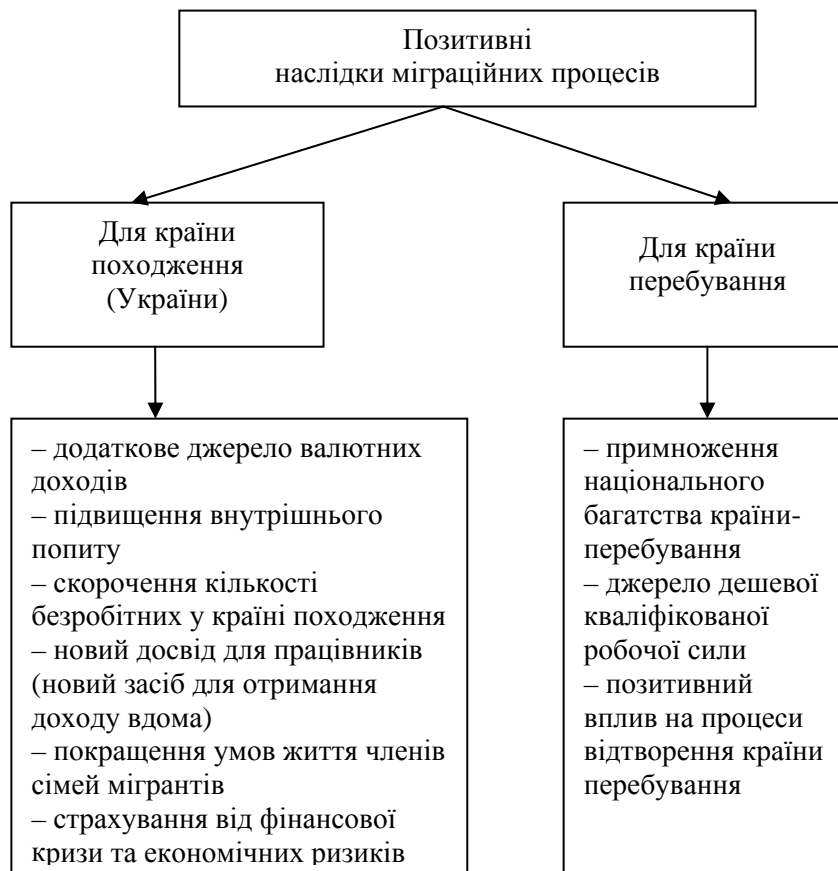

Рис. 2. Позитивні наслідки міграційних процесів
Джерело: розроблено на основі [2].

Проведемо деталізацію позитивних наслідків міграції та дослідимо умови їх трансформації у чинники формування людського потенціалу:

1. Додаткове джерело валютних доходів.

Справді, дослідження показали, що прибуток мігрантів з найбільш вразливих країн, що переїхали в розвинену країну, в середньому у 15 разів перевищує їх прибуток на батьківщині. Отримання країною-експортером додаткового джерела валютних доходів у формі грошових переказів від емігрантів, а отже, покращання й платіжного балансу. Крім того, повертаючись з еміграції, наймані працівники привозять з собою цінності та заощадження на суму, яка приблизно дорівнює їх грошовим переказам. У багатьох країнах грошові перекази мігрантів перевищують обсяг офіційної

міжнародної допомоги. У 2007 році грошові перекази мігрантів становили 370 млрд. дол. США у світі (в регіон країн СНД надійшло близько 16 млрд. дол. США, а в Україну – 4,5 млрд. дол. США) [6].

2. Скорочення кількості безробітних у країні походження.

Експорт трудових ресурсів послаблює проблему безробіття у країні походження, оскільки зменшується кількість претендентів на вакантні робочі місця.

3. Покращання умов життя членів сімей мігрантів.

Одним з найзначніших видів економічного впливу мігрантів на країни їх походження (на добробут власних сімей) є грошові перекази на батьківщину. Тому зиск, який отримують мігранти, часто поширюється на їхні родини та громади в країнах походження. Це відображається на зростанні рівня життя сімей мігрантів (показник охоплення їхніх дітей середньою шкільною освітою вдвічі вищий, а дитяча смертність у 16 разів нижча).

4. Новий досвід для працівників (новий засіб для отримання доходу вдома).

Для самих мігрантів та країн їх походження мобільність нерідко виступає джерелом нових ідей, знань та ресурсів, які здатні доповнювати та навіть пришвидшувати розвиток економічного та людського потенціалу.

5. Страхування від фінансової кризи та економічних ризиків.

Якщо міграцію вдається інтегрувати у широкомасштабні стратегії розвитку, вона доповнює загальні національні та місцеві зусилля, спрямовані на скорочення бідності та економічних ризиків, подолання економічної кризи та прискорення соціально-економічного розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Впродовж останніх років дослідження, пов'язані з міжнародною міграцією, сприяли еволюції поглядів на політику стосовно світових міграційних процесів. Основою цієї політики має стати орієнтація на використання позитивних ефектів міжнародного обміну людським капіталом у процесі формування людського потенціалу в Україні.

У публікації проаналізовано кількісний аспект міграційних процесів – здійснено порівняльний аналіз розподілу мігрантів в Україні за потоками та побудовано багатофакторні моделі, які показують залежність кількості прибулих і вибулих з території України від багатьох чинників. Крім того, здійснено класифікацію міграційних мотивів, деталізовано позитивні наслідки міграційних процесів як для країни походження, так і для країни перебування (досліджено дихотомію) та виділено умови їх трансформації у чинники формування людського потенціалу.

Впорядкована та керована міжнародна міграція була б вигідна усім країнам, на відміну від сучасної міграційної системи, яка заохочує нелегальну міграцію та експлуатаційну практику. Тому у публікації здійснюється класифікація міграційних мотивів, аналізуються позитивні наслідки міграції та досліджується їх вплив на розвиток людського потенціалу України, що свідчить про необхідність ведення відповідної політики на державному рівні, спрямованої на максимізацію користі від міжнародної міграції.

1. Осовська Г.В., Крушельницька О.В. *Управління трудовими ресурсами: навч. посіб.* – К.: Кондор, 2003. – 224 с. 2. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Механізми регулювання регіонального ринку праці: зб. наук. пр. вип. 3 (XXXIV) / НАН України. Інститут регіональних досліджень / відповід. ред. М.І. Долішній.* – Львів, 2002. – 399 с. 3. Садова У.Я. *Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку: монографія.* – Львів: ІРД НАН України, 2005. – 408 с. 4. Садова У.Я., Семів Л.К., Риндзак О.Т. *Регіональні дослідження рівня життя населення: соціальний портрет // Регіональна економіка.* – 2006 – №4. 5. Злупко С.М., Токарський Т.Б. *Україна та Ізраїль: зайнятість і соціальний захист населення.* – Львів: Вільна Україна, 1999. – 136 с. 6. *Human development reports/ режим доступу:www.hdr.undp.org.* 7. *Державний комітет статистики. Режим доступу:http://www.ukrstat.gov.ua/.* 8. Наконечний С.І., Терещенко Т.О., Романюк Т.П. *Економетрія: підручник.* – К.: КНЕУ, 2000. 9. Мокій А., Чекан І., Куревіна І. *Проблеми асиметрії участі України у міжнародному обміні людським капіталом // УКРАЇНА: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки.* – 2006.